

Tombing Blad
ca. 12/11-1947

Fra 13. juni til 25. september 1940.

Av
direktør LORENTZ VOGT

Tiden fra 13. juni til 25. sept. 1940 er av mange betegnet som et av de mørkeste avsnitt i Norges historie. Noe å skryte av inneholder perioden ikke. Men det kan være grunn til å fremheve og fortelle visse ting til komplettering og korrigerende av det vanlige bildet.

Kravet om Kongens og Kongehusets avsettelse, regjeringens fjernelse og de fraværende stortingsmenns utestengning samt Stortingets innkallelse til møte på Eidsvold blev fremsatt overfor administrasjonsrådet den 13. juni kl. 12. På forhånd var der gått en del rykter dog ikke om disse krav. Ryktene gikk ut på at administrasjonsrådet skulde fjernes uten at der blev nevnt noe om hvad der skulde komme i stedet. Hvis noen gjorde sig noen tanker herom, har de formodentlig i første rekke fryktet et rent tysk styre.

Ryktene nådde produksjonsrådets medlemmer tidlig samme morgen og foranlediget straks en henvendelse gjennom en tremanns-delegasjon til minister Dellbrügge. Denne svarte at han hadde meget bestemte krav å stille til administrasjonsrådet. Om disse innhold vilde det dog ikke være korrekt å opplyse noe før administrasjonsrådet hadde fått meddelelsen. Han stod imidlertid til disposisjon samme ettermiddag. Her fremsatte han kravet og holdt en liten tale vesentlig av følgende innhold:

Jeg forstår at særlig kravet om Kongens og Kongehusets avsettelse må gjøre dere vondt. Jeg tilhører selv en gammel kelsertro slekt. 1918 var forferdelig for oss. Men der innbreyter øieblikk i et folks liv da slike skritt må taes, hvor smertefulle de enn er. Skulde administrasjonsrådet ikke ville bære sig og gjennomføre de opstillede krav, har jeg nordmenn fra alle politiske partier som er villig til å overtta styret.

Man stod altså her i første rekke ikke overfor et tysk styre, men et norsk forvæderstyre. Hvor meget var sant og hvor meget bluff i Dellbrügges uttalelser er vel aldri bragt på det rene.

De tre menn fra næringsorganisasjonene protesterte på stedet hver for sig i tur og orden. Deres innlegg, hvis ordlyd selvfølgelig var varierende, hadde i alt vesentlig følgende innhold: Kong Håkon var en til det ytterste lojal, konstitusjonell monark, som gjennom hele sin regjeringstid alltid konsekvent hadde fulgt sitt råds råd. Han kunde hverken rettslig eller moralsk gjøres ansvarlig for de skritt som var tatt. Samtidig var Kongen for hele det norske folk et hellig symbol. Et forsøk på å fjerne ham vilde krenke de beste følelser hos det norske folk og fremkalle en bitterhet, som kanskje tyskerne vanskelig kunde fatte. Det samme gjaldt hele det Kongelige hus. Fra et enkelt holdt blev videre tilføjet: Det er nevnt, at der skaffes et nytt styre

av nordmenn fra alle politiske partier. En gang tidligere — nemlig i april dagene har dere brukt en sinnssyk landsforråder mot oss. Det er så unfair at slikt gjør anstendige mennesker ikke — i allfall ikke to ganger. Russerne har brukt Kuusinen mot finnene. Vi holder derfor Quisling for fetteren. Det ordspill måtte forklares. Det gjorde ikke uttalelsen mindre grov.

Hvilken betydning disse uttalelser kan ha hatt er ikke godt å si. De blev i allfall vel kjent og gjorde det klart at næringsorganisasjonene ikke vilde la sig bruke i kampen mot Kongen og administrasjonsrådet.

Avisene viste imidlertid i de dager et annet bilde. Det kan til belysning av situasjonen ha sin interesse å citere «Morgenbladet» og «Dagbladet» artikler, da disse aviser blandt hovedstadspressen har hatt det største ry for nasjonal holdning.

I sitt aftennummer for 14. juni skrev «Dagbladet» redaksjon efter å ha skildret den nye situasjons praktiske vanskeligheter:

«Like alvorlige er de politiske følgerne som kapitulasjonen vil kunne få. Kongen og regjeringen har ikke villet slutte fred, hverken da de britiske

tropper forlot Andalsnes eller da de norske troppene blev nødt til å legge ned våbnene for overmakten.

Kongen og regjeringen lot avgjørende politiske momenter gå forbi; flyktet i interesse for sine egne personer til England og slepte endog sønner av vårt land med for å adlyde Englands befaling og interesse. De har latt oss i stikken. Vi må nu søke å ordne oss uten dem».

Under overskriften — en komplisert situasjon — skriver «Morgenbladet» 15. juni (1940):

«Det må være klart for enhver at den politiske situasjon Norge befinner sig i i dag er ytterst komplisert og vanskelig.

På den ene side er hele landet nu under okkupasjon efter at også 6. divisjon ved de alliertes svikten i Narvikområdet har nedlagt våbnene. På den annen side har Kongen og regjeringen Nygaardsvold forlatt landet, er reist til Storbritannia og har erklært at Norge derfra fortsetter krigen på de alliertes side.

Motivene for denne handling er oss Norge uforståelig. Men vi er på det rene med at den i høi grad vanskeliggjør stillingen for oss, og særlig fordi norske soldater er blitt tatt med over Nordsjøen og nu skal utnyttes for britiske interesser.

Statsmakten som befinner sig på den annen side av havet har tapt sin rett og anledning til å utøve funksjoner i Norge. Men mest spiller allikevel den politiske moment inn: at Kongen og Regjeringens flukt er skjedd til det land med hvilket okkupasjonsmakten står i kamp på liv og død.

Vi her hjemme må finne en vei som leder ut av det usøre vi befinner oss i. — Alle folk og krefter må nu settes inn for i aktivt samarbeide å gjenreise vårt land».

Tilsvarende artikler finnes i samtlige da utkomne Oslo-aviser, med en bemerkelsesverdig undtagelse nær: «Aftenposten». Den skrev den 14. juni om aftenen følgende under overskriften «Vår Situasjon»: Efterat kapitulasjonen i Nord-Norge nu er tilendebragt er der opstått følgende situasjon:

1. Hele landet er okkupert og dette okkuperte Norge befinner sig altså ikke lenger i krig med Tyskland»

2. Kongen som har tatt ophold i London — eller Regjeringen i statsråd — har besluttet at Norge allikevel fortsetter krigen på de alliertes side.

3. De i London værende statsråder kan ikke bestyre sine departementer her hjemme og er altså ute av stand til å skjytte sine embeder slik som grunnlovnen forutsetter og folkets dagsinteresser krever i det okkuperte Norge.

4. Befolkningen i det okkuperte Norge er altså i realiteten uten en utøvende statsmakt og uten konstitusjonelt ansvarlig og administrerende regjering.

Det sier sig selv at vi gjennom disse handlinger er kommet i en meget vanskelig situasjon, som efter hvad vi har grunn til å tro neppe lar sig opprettholde overfor okkupasjonsmakten.

Man må vel gå ut fra at denne situasjon nu overveies av de norske myndigheter og de politiske partiledere som befinner sig i landet og at de forsøker å finne en løsning som best mulig trygger det norske folks interesser og vår nasjons selvstendighet».

Her er som det vil sees med tydelig hånd undgått ethvert angrep på Kongen, enhver nedsettende omtale av landets allierte og enhver antydning av, at britiske interesser har gjort sig gjeldende.

For Høiesterett og administrasjonsrådet — presidentskapet kom først senere til — forelå der 13. og 14. juni to alternativer:

1. Blank avvisning av de fremsatte krav med den enkle begrunnelse: Om Kongens og Kongehusets avsettelse forhandles der over hodet ikke.

2. Forhandlingslinjen for enten å opna et mer eller mindre gunstig kompromiss eller en forhandling. Der

100184